

Atodiad 4b

Crynodeb o argymhellion yr Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020

Mae'r canllaw statudol ar gyfer BGCau (SPSF3) yn dweud 'Wrth bennu ei amcanion lleol, rhaid i fwrdd hefyd ystyried yr Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol diweddaraf a baratowyd gan y Comisiynydd. Bydd hwn yn rhoi asesiad o'r gwelliannau y dylai cyrff cyhoeddus eu gwneud er mwyn gosod a bodloni amcanion llesiant yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy.'

Gyda hyn mewn olwg, gweler isod rhestr o argymhellion yr Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020 sydd wedi'i anelu at gyrff cyhoeddus a BGCau, yn erbyn pob un o'r nodau llesiant a'r pynciau a archwiliwyd yn yr adroddiad.

Mae hon yn rhestr faith i'w hystyried, ond rydyn yn rhannu gyda'r bwriad o fod yn adnodd defnyddiol ac yn ffynhonnell gyfeirio/sicrwydd i gyrff cyhoeddus a BGCau wrth i chi ddatblygu eich amcanion a'ch camau llesiant.

Pennod 2: Arweinyddiaeth a Gweithrediad y Ddeddf (cyrff cyhoeddus a BGCau)

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Ymgymryd ag ymarferion sganio gorwel i feddwl, cynllunio ac adnoddau ar gyfer y dyfodol hirdymor gydag eraill mewn cydweithrediad - y sector cyhoeddus, preifat, gwirfoddol ac aelodau o'u cymuned. Dylai Llywodraeth Cymru helpu trwy sefydlu adnodd wedi'i dargedu i helpu cyrff cyhoeddus i adeiladu gallu mewn technegau meddwl, cynllunio a dyfodol hirdymor.
- Defnyddio ran gyntaf y 'prawf dwbl' i nodi 'beth' y dylent ei wneud i gynyddu cyfraniadau at y nodau llesiant i'r eithaf.
- Gosod gweledigaeth hirdymor. Ystyriwch sut olwg sydd ar lwyddiant i'r amcan hwnnw mewn pump, deg, pymtheg a phum mlynedd ar hugain; a nodi cerrig milltir a mesurau priodol - gan ystyried y cerrig milltir cenedlaethol a osodwyd gan Lywodraeth Cymru.
- Symud tuag at gynnwys pobl yn well trwy gydol y broses benderfynu o ddiffinio problem i gyflawni a gwerthuso, gan fod yn agored i newid go iawn o ganlyniad. Dylai Llywodraeth Cymru helpu trwy gynnal adolygiad o ganllawiau statudol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, i ymgorffori mecanwaith penodol i'r cyhoedd fod yn rhan o waith cyrff cyhoeddus - dysgu o Ddeddf Grymuso Cymuned yr Alban.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Profi bopeth a wnânt yn ôl 'prawf dwbl' y Ddeddf o'r "beth" a'r "sut".
- Cydweithio ag eraill a chynnwys pobl i ddod o hyd i'r problemau y mae angen iddynt eu hatal, gan ddeall a ydynt yn dod o dan atal sylfaenol, eilaidd neu drydyddol; defnyddio tystiolaeth i nodi'r ymyriadau ataliol gorau posibl sy'n sicrhau'r cyfraniad mwyaf posibl at eu hamcanion.
- Dylai Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus a chyrff cyhoeddus fod yn chwilio am ffyrdd o gydweithio'n fwy effeithiol ac integreiddio eu gwaith gydag eraill, fel cynghorau tref a chymuned a chyrff cyhoeddus cenedlaethol; ac yn dosbarthu cyfleoedd gydag eraill megis landlordiaid cymdeithasol cofrestredig, y sector preifat, cynrychiolwyr undebau llafur ac addysg bellach ac uwch wrth gyflawni eu hamcanion a'u camau llesiant.
- Nodi camau llawer cliriach i gyflawni eu hamcanion llesiant - gan adlewyrchu pa gyfraniad y bydd pob adran yn ei gymryd i'r camau hyn.

- Alinio cynllunio a phenderfyniadau ariannol yn glir ar draws y saith maes newid corfforaethol â chyflawni eu hamcanion llesiant. Dylai'r weledigaeth a ddarperir gan amcanion llesiant ddarparu cynllun cyllido hirdymor a dylai cynlluniau corfforaethol / datganiadau llesiant nodi sut y bydd cynlluniau gwariant yn ceisio cyllido eu camau.
- Darparu tystiolaeth yn eu datganiadau/cynlluniau/cynlluniau corfforaethol llesiant ac adroddiadau blynyddol ar sut mae cymhwysy'r Ddeddf i feysydd newid corfforaethol yn llywio'r camau y maent yn eu cymryd i gynyddu eu cyfraniad at y nodau i'r eithaf.
- Sicrhau eu bod yn symud y tu hwnt i ymarferion ar bapur, cynyddu dealltwriaeth staff a darparu her adeiladol i ddangos sut y cymhwyswyd y Pum Ffordd o Weithio, yn benodol sut y gellir gwneud y mwyaf o nodau ac amcanion cyfrannu.
- Cynnwys her gan adrannau, arbenigwyr a rhanddeiliaid eraill yn eu prosesau gwneud penderfyniadau mewnol.
- Datblygu eu canolfan a'u prosesau corfforaethol yn unol â gofynion y Ddeddf, ond hefyd annog arloesi a newid diwylliant. Dylai pob corff cyhoeddus fod yn defnyddio ac yn dangos defnydd o adnoddau fel Fframweithiau Cenedlaethau'r Dyfodol, a ddyluniwyd i helpu cyrff cyhoeddus i ystyried eu cynnig neu eu penderfyniadau yng nghyd-destun y Ddeddf - gweld adnoddau.
- Mabwysiadu'r diffiniad o gamau atal a gwariant ataliol a dyrannu gwariant yn unol â hynny o fewn cynllunio ariannol a rheoli risg.

Wrth gefnogi newid diwylliannol, dylai cyrff cyhoeddus a byrddau:

- Gan ddechrau gyda Llywodraeth Cymru, mabwysiadu model o gyllidebau llesiant. Er bod ein deddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol inni edrych ar y gyllideb gyfan, lle cadarnhaol i ddechrau'r trawsnewid hwn fyddai gydag 'arian newydd'.
- Galfaneiddio ymdrechion ac adeiladu symudiad o newid gan roi lles a charedigrwydd yng nghanol polisi cyhoeddus.
- Cynnwys eu gweithlu wrth gyflawni eu hamcanion llesiant; dechrau gyda'u gweithredoedd eu hunain, eu timau, adrannau a sefydliadau cyfan; i gyflawni'r nodau llesiant cenedlaethol.
- Rhoi trefniadau ar waith i sicrhau bod staff yn deall sut a pham y dylid cymhwysy'r Ddeddf.
- Cefnogi cyfleoedd i gydweithio, ail staffio i sefydliadau eraill a gwneud penodiadau ar y cyd.
- Gweithredu i arallgyfeirio eu gweithlu a rhoi trefniadau ar waith i dynnu ar eu profiadau byw. (Am fwy o fanylion gweler argymhellion ym Mhennod 2 i Lywodraeth Cymru ar y 'Real Life Fast Track').
- Sicrhau bod pwyllgorau craffu, byrddau, a Phwyllgorau Archwilio a Risg wedi derbyn hyfforddiant ar y Ddeddf ac yn defnyddio'r Fframwaith Cenedlaethau'r Dyfodol ar gyfer Craffu - gweler adnoddau.
- Dylai cyrff cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus sicrhau bod ganddynt fecanweithiau ar waith i gynnwys plant a phobl ifanc yn eu prosesau gwneud penderfyniadau.
- Yn yr un modd ag y mae cyrff cyhoeddus yn ceisio penodi pobl ag arbenigedd ar gyllid, risg, llywodraethu ac adnoddau dynol; dylid gwneud nifer briodol (o leiaf un ar gyfer pob bwrdd) o benodiadau cyhoeddus lle mae arbenigedd penodol a dealltwriaeth fanwl o anghenion cenedlaethau'r dyfodol yn ofyniad penodol.
- Dylai cyrff cyhoeddus fod yn ddewr wrth alw ymddygiad allan mewn amgylchedd partneriaeth nad yw'n ymgorffori'r Pum Ffordd o Weithio; a dylai gael ei gefnogi gan Lywodraeth Cymru, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol yng Nghymru ac asiantaethau priodol eraill i fynd i'r afael â hyn.

Pennod 2: Caffael

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Cynnwys adrannau a sefydliadau sy'n cael eu heffeithio gan y broses gaffael wrth osod amcanion llesiant (e.e. comisiynu, rheoli contractau, cyflenwyr a rheoli gwastraff). Gallai hyn arwain at gyrff cyhoeddus yn deall y buddion a'r camau ehangach y gallant eu cymryd i wella pob agwedd ar lesiant trwy gaffael.

Wrth osod eu camau dylai gyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Darparu tystiolaeth am y cyfraniad y mae caffael yn ei wneud i gyflawni amcanion llesiant.
- Dylai Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus flaenoriaethu sut y gallant gydweithredu a defnyddio eu gwariant i gynyddu gwerth cymdeithasol i'r eithaf, cyfrannu at eu hamcanion llesiant, a gwella llesiant ar lefel leol.

Wrth brofi a dangos sut maen nhw'n cymhwyso'r Ddeddf, dylai'r holl gyrff a byrddau cyhoeddus a gwmpesir gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (gan gynnwys Llywodraeth Cymru):

- Ymdrin â phob penderfyniad caffael trwy lens y Ddeddf - trwy gymhwyso'r Pum Ffordd o Weithio, ystyried eu hamcanion llesiant a/neu gamau a sut i wneud y mwyaf o gyfraniad i'r saith nod llesiant ar ddechrau'r broses hyd yn oed yn cam cyn caffael.
- Darparu tystiolaeth glir ar gyfer sut mae eu gweithgareddau caffael yn cefnogi cyflawni eu hamcanion llesiant.
- Cynnwys cymalau contract penodol sy'n gysylltiedig ag amcanion/nodau llesiant ym mhob contract a fframwaith sector cyhoeddus, gan ddefnyddio mesurau gwerth cymdeithasol i ddal effaith.

Wrth gefnogi newid diwylliannol, dylai'r holl gyrff a byrddau cyhoeddus a gwmpesir gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (gan gynnwys Llywodraeth Cymru):

- Casglu a crynhoi gwersi a ddysgwyd yn seiliedig ar ganlyniadau'r fframweithiau cyfredol i sicrhau bod cyfleoedd i wreiddio'r Ddeddf yn cael eu cynyddu i'r eithaf yn y dyfodol.

Fel rhan o mesur cynydd, dylai'r holl gyrff a byrddau cyhoeddus a gwmpesir gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r dyfodol (gan gynnwys Llywodraeth Cymru):

- Adolygu eu dull a'u gweithgareddau caffael i nodi cyfleoedd i wneud y mwyaf o effaith gymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol penderfyniadau gwariant.

Pennod 3: Nodau Llesiant Cymru

Cymru Lewyrchus

Wrth osod eu hamcanion dylai gyrff cyhoeddus a BGCau:

- Arddangos y cysylltiadau rhwng eu hamcanion llesiant a chamau ar ffyniant, a meysydd eraill fel yr amgylchedd naturiol, gwaith teg, caffael, iechyd a llesiant a sgiliau mewn ffordd ystyrlon.
- Nodi yn glir sut rydych chi'n deall diffiniad y nod: 'Cymru Lewyrchus'.
- Alinio eu gweithredoedd ac adrodd ar y nod hwn â'u hymrwymiad o dan y ddyletswydd economaidd-gymdeithasol, er mwyn sicrhau bod eu hamcanion llesiant yn mynd i'r afael ag anfanteision economaidd-gymdeithasol.
- Cyflymu eu gweithredoedd ar leihau allyriadau, gan helpu i gyrraedd targed Cymru o sector cyhoeddus carbon-niwtral erbyn 2030. Mae hyn yn golygu mapio'r ardaloedd y mae ganddynt reolaeth drostynt ac sydd â'r allyriadau mwyaf - gan sicrhau bod ganddynt gynllun ar waith i'w lleihau. Dylai'r meysydd ffocws ar unwaith gynnwys lleihau carbon trwy gaffael, cerbydau allyriadau ultra-isel (fflyd), adeiladau, dadgyfeirio tanwydd ffosil, datgarboneiddio gwres, trafniadaeth a thwristiaeth. (Hefyd argymhelliad yn yr adran ar Datgarboneiddio ym Mhennod 5.)

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Gweithredu arferion gwaith teg trwy gyflogaeth a gwasanaethau.
- Galluogi cymdeithas carbon isel trwy leihau allyriadau a chefnogi ynni cymunedol.
- Gweithio gydag eraill i gefnogi datblygiad sgiliau ar gyfer y dyfodol.
- Caffael nwyddau a gwasanaethau mewn ffyrdd sy'n cefnogi lles economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol hirdymor.
- Cefnogi'r economi sylfaenol trwy gynhyrchu cyfoeth a darparu cyflogaeth.
- Defnyddiwch adnoddau'n effeithlon, gan gydnabod terfynau'r amgylchedd byd-eang.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cymryd camau i ddod yn gyflogwyr 'Gwaith Teg Cymru', gan ddangos sut maen nhw'n ymgorffori 'gwaith teg' trwy eu hamcanion llesiant ac yn ymarferol, a gwario arian gyda sefydliadau sy'n cyflawni diffiniad a nodweddion gwaith teg, addas, ac sy'n hyrwyddo cynwysoldeb a chydaddoldeb.
- Gwneud y cysylltiadau rhwng cefnogi economïau lleol a ffyniant, a sut mae hyn hefyd yn cysylltu â chefnogi caffael teg, lleol, sgiliau, deunyddiau lleol, ac effeithlonrwydd adnoddau.
- Cyflymu eu gweithredoedd ar leihau allyriadau, helpu i gyrraedd targed Cymru o sector cyhoeddus carbon-niwtral erbyn 2030. Mae hyn yn golygu mapio'r ardaloedd y mae gennydd reolaeth drostynt ac sydd â'r allyriadau mwyaf - gan sicrhau bod ganddynt gynllun ar waith i'w lleihau.
- Mabwysiadu targedau atgyweirio ac ailddefnyddio i gymell economi gylchol dros ailgylchu. Cefnogi a buddsoddi mewn sgiliau ac atgyweirio caffis, gan gynnwys caniatáu i bobl fenthyg eitemau ac offer cartref.
- Monitro cymalau cymdeithasol ac amgylcheddol mewn contractau, er enghraifft, buddion cymunedol.
- Mae sicrhau bod bargeinion twf a dinasoedd rhanbarthol Cymru yn dangos sut mae eu buddsoddiadau yn lleihau allyriadau carbon yn gyffredinol, nid yn unig mewn prosiectau dethol, ac yn cyfrannu tuag at yr amcanion llesiant ar gyfer eu hardal.
- Gwneud popeth o fewn eu gallu i gefnogi mentrau lleol ar stiwardiaeth tir ac ynni adnewyddadwy, i helpu Cymru i drosglwyddo i gymdeithas carbon isel a dod ag ystod eang o fuddion i gymunedau lleol.
- Archwilio a dangos sut maen nhw'n ceisio symud i system lle gellir defnyddio cynhyrchion eto i greu gwerth pellach (egwyddorion yr economi gylchol), a sut mae hyn yn gysylltiedig â meysydd eraill fel datblygu sgiliau, arloesi, yr amgylchedd naturiol, deunyddiau lleol ac arbed arian.
- Cefnogi busnesau a darparwyr lleol lle bo hynny'n bosibl.
- Ymgymryd a cynnwys ystyrion â busnesau lleol wrth ddatblygu cynlluniau economaidd lleol.
- Arwain trwy esiampl trwy ddod yn gyflogwyr 'Gwaith Teg Cymru', ymgorffori 'gwaith teg' trwy eu hamcanion llesiant ac yn ymarferol, a mynd i'r afael ag anghydraddoldebau, bylchau cyflog a chontractau dim oriau.

Cymru Gydnerth

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Dangos yn glir y cysylltiadau rhwng eu hamcanion llesiant a chamau ar yr amgylchedd, a meysydd eraill e.e. profiadau niweidiol plentyndod, iechyd a chydlyniant cymunedol.
- Nodi yn glir sut rydych chi'n deall diffiniad y nod 'Cymru Gydnerth'.
- Alinio eu gweithredoedd ac adrodd ar y nod hwn â'u hymrwymiad o dan adran 6 dyletswydd Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Datgan argyfwng natur a hinsawdd a chyflymu graddfa a chyflymder y newid yn gyflym i helpu i fynd i'r afael â'r heriau hyn.
- Ceisio cynnal a gwella'r amgylchedd naturiol trwy reoli tir a môr yn briodol i greu ecosystemau bioamrywiol sy'n gweithredu'n iach ac annog eraill i wneud yr un peth.
- Buddsoddi yn y rôl bwysig y mae gofod gwyrdd a glas bioamrywiol yn ei chwarae wrth gefnogi iechyd a lles pobl.
- Datblygu eich gwybodaeth am natur a chynyddu ymwybyddiaeth o bwysigrwydd amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau gweithredu iach, a pharatoi pobl â sgiliau sy'n addas ar gyfer y dyfodol.
- Ceisio gwella ansawdd dŵr ac aer, gan wneud yr amgylchedd yn iachach i fywyd gwyllt a phobl.
- Defnyddio adnoddau naturiol yn gynaliadwy - addasu i amgylchedd sy'n esblygu.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cyflawni cynnydd o flwyddyn i flwyddyn yn y seilwaith gwyrdd a glas bioamrywiol a gorchudd canopi coed yn eu hardaloedd a'u tir.
- Gan ddefnyddio eu daliadau tir i gynyddu ei werth bioamrywiaeth i'r eithaf, er enghraifft gweithredu bioamrywiaeth uchelgeisiol a chynlluniau gweithredu seilwaith gwyrdd a dod yn rhydd o bladdwyr.
- Gan ddefnyddio tystiolaeth gadarn, fel Proffiliau Ardal Cyfoeth Naturiol Cymru, asesiadau i-tree a chyfrifo cyfalaf naturiol, i lywio eu penderfyniadau a datblygu cynlluniau a pholisïau, gan ddangos sut y maent yn buddsoddi mewn natur yn eu hardal.
- Dangos sut mae penderfyniadau cynllunio a seilwaith o fudd i bobl a natur ar y cyd.
- Yn dangos sut y maent yn deall ac yn gweithredu Cynllun Morol Cymru a'r Datganiad Ardal forol (mae hyn yn berthnasol i gyrrff cyhoeddus sydd â chyfrifoldebau rheoli morol yn unig).
- Grymuso cymunedau i reoli tir (gan gynnwys perchnogaeth gyhoeddus) ar gyfer prosiectau sy'n defnyddio datrysiadau ar sail natur i adfer bioamrywiaeth leol a gwytnwch ecosystemau.
- Gan nodi ffyrdd, gan gynnwys defnyddio technoleg, gallant helpu i gysylltu pobl o bob oed, gallu a chefnidir â natur.
- Dangos sut maen nhw'n deall ac yn gweithredu Cynllun Addasu Hinsawdd Cymru yn eu hardaloedd.

Cymru Iachach

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Cydnabod penderfynyddion ehangach iechyd.
- Ceisio cydweithio y tu hwnt i bartneriaid traddodiadol i fynd i'r afael â phenderfynyddion ehangach iechyd.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Ystyried eich rôl mewn system lesiant genedlaethol, gan gymhwyso diffiniad Llywodraeth Cymru o atal i'ch gweithgareddau fel cam cyntaf, ac archwilio'r cyfleoedd mwyaf arwyddocaol ar gyfer symud gwariant tuag at weithgareddau sy'n cefnogi atal sylfaenol ac eilaidd, yn enwedig gyfleoedd i weithio mewn partneriaeth.
- Cynorthwyo pobl i ymddwyn yn dosturiol, er mwyn gwella dealltwriaeth o lesiant meddyliol.
- Chwarae eich rhan yn y gwaith o alluogi cenedl egniol, gan gynyddu manteision gweithgaredd corfforol i bawb.

- Blaenoriaethu creu lleoedd a dylunio iechyd a llesiant cymunedol - gan alluogi lleoedd i gefnogi iechyd a llesiant pobl a chymunedau.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Defnyddio'r diffiniad o atal i ddeall yn well y cyfleoedd ar gyfer gwell cydbwysedd buddsoddiad.
- Archwilio'r cyfleoedd mwyaf arwyddocaol i symud gwariant i weithgareddau sy'n cefnogi atal sylfaenol ac eilaidd.
- Blaenoriaethu cyfleoedd i weithio mewn partneriaeth ar weithgareddau ataliol sylfaenol ac eilaidd - yn enwedig trwy Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus.
- Blaenoriaethu trafodaethau ar symud buddsoddiad i atal mewn trefniadau rheoli gyda Llywodraeth Cymru.
- Defnyddio adroddiadau blynyddol sy'n bodoli eisoes i adrodd ar sut mae'r diffiniad atal yn cael ei ddefnyddio, a'r gwahanol benderfyniadau sy'n cael eu gwneud o ganlyniad.
- Integreiddio iechyd a lles i amcanion llesiant eraill a nodi effaith gweithgareddau iechyd a lles ar amcanion llesiant eraill.

Cymru sy'n fwy cyfartal

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Sicrhau bod amcanion yn ystyried cyfleoedd i fynd i'r afael â thlodi ac anghydraddoldebau yng nghyd-destun yr holl nodau llesiant - heb ganolbwyntio'n unig ar gyfleoedd economaidd a chymdeithasol.
- Ystyried dulliau mwy cydweithredol ac integredig o fynd i'r afael â thlodi a chydraddoldeb ar draws gwasanaethau, gan ganolbwyntio ar grwpiau sy'n wynebu anfanteision penodol.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Trechu tlodi ac anfanteision economaidd-gymdeithasol.
- Sicrhau mynediad cyfartal i swyddi addas i gydnabod gwerth pawb.
- Rhoi cyfle cyfartal i bobl gymryd rhan yn y broses o wneud penderfyniadau er mwyn sicrhau canlyniadau cyfartal.
- Galluogi pobl i ddatblygu'r sgiliau a'r wybodaeth i'w cyflawni.
- Deall achosion ac effeithiau anghydraddoldebau iechyd.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Canolbwyntio ar atal anghydraddoldebau, gan gynnwys drwy addysg a harneisio sgiliau a gwydnwch pobl sydd wedi byw profiad o faterion perthnasol.
- Mabwysiadu mesurau rhagweithiol wrth osod amcanion llesiant a chamau sy'n cynnwys gosod targedau heriol ar gyfer recriwtio, cadw a dilyniant menywod, grwpiau pobl dduon ac Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig a phobl anabl; sicrhau eu bod yn weladwy ac yn cael eu cynrychioli ar bob lefel yn eu sefydliad.
- Mabwysiadu gweithredoedd y strategaeth Amrywiaeth a Chynhwysiant ar gyfer Penodiadau Cyhoeddus, gyda'r nod o ddarparu cyfle cyfartal i bawb, megis darparu hyfforddiant cydraddoldeb gorfodol a hyfforddiant ar ragfarn ddiarwybod.
- Mynd ati i annog arweinwyr ac uwch reolwyr i fod â meddylfryd ecwiti sy'n treiddio drwy eu timau.
- Cysoni'r gwaith o osod, cyflawni ac adrodd ar eu hamcanion llesiant ar gydraddoldeb â'u hamcanion cydraddoldeb strategol.

Cymru o Gymunedau Cydlynus

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Dangos yn glir y cysylltiadau rhwng eu hamcanion llesiant a'r camau ar gydlyniant cymunedol, a meysydd eraill fel mynd i'r afael ag anghydraddoldeb a thlodi, yr amgylchedd naturiol, gwaith teg, sgiliau, iechyd a llesiant.
- Nodi'n glir sut yr ydych yn deall diffiniad y nod: 'Cymru o Gymunedau Cydlynus'
- Cysoni eu camau gweithredu ac adrodd ar y nod hwn gyda'u ymrwymiad o dan y ddyletswydd economaidd-gymdeithasol, i sicrhau bod eu hamcanion llesiant yn mynd i'r afael ag anfanteision economaidd-gymdeithasol.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Galluogi pobl i fod yn weithgar yn eu cymunedau trwy greu'r amodau lle gallant wneud y pethau sy'n bwysig iddynt.
- Cefnogi cymunedau i fod yn gysylltiedig yn dda ac yn lle y mae pobl yn teimlo'n ddiogel.
- Galluogi mynediad da i wasanaethau llesiant allweddol.
- Gwerthfawrogi pa rôl a photensial y gall sefydliadau angor cymunedol eu chwarae wrth adeiladu cymunedau cydlynus.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Ymgorffori diwylliant o gynnwys dinasyddion a rhanddeiliaid yn ystyrllon; yn ogystal â gwneud cysylltiadau mwy amlwg â'r sector gwirfoddol a chynghorau tref a chymuned - fel llais a phartner cyflawni.
- Defnyddio'r camau a nodir yn fy 'Nhaith i Ymgyfraniad'.
- Adeiladu ar eu ffofws ar gymunedau, gan ddangos cydweithredu, arloesi, tryloywder a pherchnogaeth leol; yn enwedig yng ngoleuni'r Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru), gyda'r bwriad o ddiwygio a chryfhau llywodraeth leol.
- Ymgorffori diwylliant o gyfranogiad ystyrllon dinasyddion a rhanddeiliaid; yn ogystal â gwneud cysylltiadau mwy eglur â'r sector gwirfoddol a chynghorau tref a chymuned - fel partner llais a chyflenwi.
- Cefnogi a gweithio gydag arweinwyr, gweithredwyr, entrepreneuriaid a gwirfoddolwyr yn y gymuned i gyflawni amcanion llesiant.
- Cydnabod bod stiwardiaeth gymunedol o dir yn cynnig cyfle arwyddocaol i gyflawni'r addewid o dwf gwyrdd – i wella llesiant cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd.
- Cydweithio â chynghorau tref a chymuned a sefydliadau gwirfoddol i osod a chyflawni amcanion a chmau llesiant lleol.
- Adeiladu ar eu gwaith i helpu i fynd i'r afael ag unigrwydd ac arwahanrwydd a dulliau prif ffrwd fel y rhain wrth ddarparu eu gwasanaeth.
- Mae hyn yn gofyn am gymryd dull ataliol hirdymor.
- Defnyddio'r perthnasoedd y maent wedi'u datblygu i weithio'n well gyda'i gilydd i gynllunio, paratoi a symud eu gweithgaredd a'u hadnoddau tuag at atal; i helpu i fynd i'r afael â throedd ac ymddygiad gwrthgymdeithasol.
- Parhau i adeiladu ar y gwaith maen nhw'n ei wneud a sicrhau eu bod nhw'n cynnwys amrywiaeth eang o bobl, sefydliadau a defnyddwyr gwasanaeth yn eu cymunedau i helpu i lywio a siapio eu gwasanaethau.
- Cysylltu'r rhaglen Hybiau Cymunedol â chyflawni cynlluniau ac amcanion llesiant yn eu hardaloedd.
- Cefnogi datblygiad hirdymor y Rhaglen Cyfleusterau Cymunedol mewn ffordd sy'n cefnogi eu hamcanion llesiant lleol a'u nodau llesiant cenedlaethol eu hunain.
- Gweithio gyda phartneriaid allweddol i osod safonau i sicrhau y gall pobl gael mynediad i fannau gwyrdd o fewn 300 metr i'w cartref.

Cymru â Diwylliant Bywiog lle mae'r Gymraeg yn Ffynnu

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Sicrhau bod dimensiwn llesiant diwylliannol wedi'i integreiddio ag amcanion eraill yn benodol i fynd i'r afael ag iechyd ac anghydraddoldebau.
- Ewch y tu hwnt i ofynion statudol wrth osod amcanion sy'n ymwneud â diwylliant ac iaith Gymraeg.
- Nodwch yn glir sut rydych chi'n deall diffiniad y nod: 'Cymru a Diwylliant Bywiog lle mae'r Gymraeg yn Ffynnu'.
- Cynnwys ymarferwyr a sefydliadau celfyddydau, iaith a diwylliant wrth osod eu hamcanion a'u camau.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Datblygu sgiliau, cynyddu cyfleoedd a pharchu ein statws fel cenedl ddwyieithog.
- Cefnogi pobl i ymgysylltu â diwylliant yn eu bywydau gwaith a hamdden beunyddiol, a dod â'r gorau yn ein gweithwyr proffesiynol diwylliannol.
- Defnyddio ymyriadau diwylliannol ac ieithyddol i fynd i'r afael â materion cymdeithasol ehangach.
- Defnyddio ddiwylliant a'r Gymraeg fel sbardun ar gyfer newid economaidd ac amgylcheddol.
- Galluogi ein dinasyddion i gyrchu ac ymgysylltu â'u diwylliannau eu hunain a diwylliannau eraill.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cryfhau'r ddeialog rhwng arbenigwyr ac ymarferwyr diwylliant, gwyddoniaeth, technoleg a'r diwydiant creadigol gyda llunwyr polisi.
- Cynnwys cynrychiolwyr y celfyddydau a diwylliant yng ngwaith a gweithgareddau'r Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus.
- Gwneud y gorau o asedau lleol fel llyfrgelloedd, cyfleusterau chwarae, amgueddfeydd, orielau, cyfleusterau chwaraeon, lleoliadau cerdd, sefydliadau celfyddydol, adnoddau naturiol a gofodau hanesyddol i gefnogi lles cymunedol.
- Gwneud y gorau o sefydliadau cymunedol a grwpiau ieuentid i bontio'r bwlch a dod â diwylliant i'r lleoedd lle mae pobl; yn enwedig i gymunedau fel pobl dduon ac Asiaidd a lleifrifoedd ethnig a gwledig a allai deimlo bod lleoliadau traddodiadol 'diwylliant uchel' yn anhygyrch am wahanol resymau.
- Gweithio gyda gweithwyr proffesiynol diwylliannol i ddylunio ac adeiladu cymunedau a lleoedd.
- Adeiladu datblygiad busnes mewn trefi a dinasoedd o amgylch cynnig diwylliannol.
- Cymryd rhan mewn partneriaethau arloesol sy'n caniatáu i ddiwylliant fod yn fwy gweladwy ym mywyd beunyddiol, er enghraifft cysylltu'r diwylliant ac agendâu iechyd.
- Prif ffrydio ystyriaethau Cymraeg ym mhob penderfyniad a wneir gan gyrff cyhoeddus.
- Hyrwyddo a chefnogi amrywiaeth gyfoethog o ddiwylliannau ac ieithoedd Cymru, gan gynnwys gweithio gyda'n cymunedau diaspora bywiog.
- Mynd i'r afael â'r diffyg mynediad cyfredol at weithgareddau diwylliannol, chwaraeon a hamdden i bobl dduon ac Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig.

Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Dangos yn glir y cysylltiadau rhwng eu hamcanion llesiant a'r camau ar fod yn gyfrifol ar lefel fyd-eang; a meysydd eraill fel yr amgylchedd naturiol, anghydraddoldeb, cydlyniant

cymunedol, caffael, datgarboneiddio, effeithlonrwydd a dnoddau, datblygu sefydliadol a sgiliau.

- Nodwch yn glir sut rydych chi'n deall y diffiniad o nod Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Arddangos dinasyddiaeth ac arweinyddiaeth fyd-eang trwy cynorthwyo ymddygiad cynaliadwy a gwneud y cysylltiadau.
- Chwarae eu rhan i sicrhau bod Cymru yn groesawgar, yn ddiogel ac yn deg i bawb.
- Ymrwymo i fuddsoddi a gwaredu teg a moesol - gwneud y penderfyniadau ariannol cywir nawr i alluogi cenedlaethau'r dyfodol i ffynnu.
- Sicrhau fod ein cadwyni cyflenwi yn deg, yn foesebol a chynaliadwy.
- Sicrhau ein bod yn deall pwysigrwydd defnyddio adnoddau'r ddaear yn effeithlon a chyfrannu at lesiant byd-eang.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Archwilio ffyrdd y gall eu staff ddatblygu'r wybodaeth a'r sgiliau i ddeall materion byd-eang cymhleth; a nodi effaith gweithredoedd, polisiâu a chynlluniau unigol a chyfunol. Bydd hyn yn helpu i sicrhau bod penderfyniadau a wneir yn cael effaith gadarnhaol ar y byd y tu hwnt i Gymru, neu o leiaf, yn osgoi niwed.
- Bod yn fwy eglur wrth ddangos sut mae mentrau, rhaglenni a gwneud penderfyniadau yn gwneud cyfraniad cadarnhaol at lesiant byd-eang.
- Cymryd mwy o ymdrech ar y cyd i integreiddio ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn llwyddiannus yng Nghymru.
- Cymryd camau i sicrhau eu bod yn mynd i'r afael â chaethwasiaeth fodern fel rhan o'u polisiâu diogelu corfforaethol; a chofrestru i gyflawni 'Cod Ymarfer: Cyflogaeth Foesebol mewn Cadwyni Cyflenwi' Llywodraeth Cymru. Mae hyn yn cynnwys ymrwymadau i drin pobl yn deg wrth gaffael nwyddau a gwasanaethau ynghyd ag arweiniad a hyfforddiant i helpu i'w cyflawni.
- Archwilio a dangos sut y maent yn ceisio symud i system lle gellir defnyddio cynhyrchion eto i greu gwerth pellach (egwyddorion yr economi gylchol); a sut mae hyn, er enghraifft, yn ymwneud â datblygu sgiliau, arloesi, deunyddiau lleol ac arbed arian.
- Dangos yn well sut mae eu buddsoddiadau yn ymrwymo i fuddsoddiad teg a moesebol; a dylent gwaredu cronfeydd pensiynau a buddsoddiadau ymhellach o ffynonellau niwed, tanwydd ffosil a llygyddion.
- Deall Strategaeth Ryngwladol Cymru, Nodau Datblygu Cynaliadwy'r Cenhedloedd Unedig a'u perthnasedd i Gymru.
- Nodi'r hyn sy'n digwydd yn eu cymunedau/ardaloedd; a dod o hyd i ffyrdd o helpu i gefnogi datblygu cynaliadwy rhyngwladol.
- Adnoddu a blaenoriaethu hyfforddiant carbon ac eco-lythrennedd ar gyfer yr holl aelodau etholedig ac uwch swyddogion i sicrhau bod ganddynt y sgiliau a'r ddealltwriaeth angenrheidiol i wneud y penderfyniadau cywir. (Gweler hefyd yr adran ar Gymru Gydnerth ym Mhennod 3).

Pennod 5: Pynciau

Cynllunio defnydd tir a Creu Lleoedd

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Sicrhau bod amcanion llesiant sy'n ymwneud â 'chynllunio' yn seiliedig ar 'creu lleoedd' a'u hintegreiddio ag amcanion eraill fel bod buddion ehangach yn cael eu cyflawni.
- Deall y cysylltiadau rhwng tai, yr amgylchedd, technoleg, trafniadaeth, mynediad at wasanaethau, diwylliant ac iaith heddiw ac i genedlaethau i ddod er myn helpu cyrff cyhoeddus i gyflawni amcanion a champau lluosog.
- Dod o hyd i ffyrdd newydd o fesur llwyddiant penderfyniadau cynllunio yn erbyn eu hamcanion llesiant a mabwysiadu mesurau ehangach i helpu yn eu tro i ehangu eu hamcanion a galluogi llesiant ehangach. Er enghraifft, byddai dylunio mesurau llwyddiant o amgylch llesiant - yn hytrach na chyfrif ceisiadau cynllunio neu edrych ar ba mor hir y mae'n ei gymryd i'w cymeradwyo - yn helpu pobl i wneud penderfyniadau mwy cyflawn am leoedd. Yn ddiweddar, comisiynodd RTPI ymchwil ar gyfer y Deyrnas Unedig ac Iwerddon, gyda chefnogaeth Llywodraeth Cymru ar fesur canlyniadau cynllunio. Bydd angen i gyrff cyhoeddus ac yn benodol Llywodraeth Cymru ystyried y canfyddiadau.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Rhoi trefniadau ar waith i sicrhau bod creu lleoedd yn cael ei ystyried ym mhob fforwm gwneud penderfyniadau strategol.
- Sicrhau bod adnoddau a hyfforddiant yn cael eu darparu gan awdurdodau cynllunio i wella cynnwys wrth ddylunio eu cynlluniau lleol.
- Gofyn am fwy gan ddatblygwyr a chynnwys cymunedau'n well i sicrhau for prosiectau, yn amodol ar ganiatâd cynllunio, yn sicrhau'r cyfraniad mwyaf posibl at y nodau ac amcanion llesiant.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cymryd pob cam i integreiddio gwaith rhwng asiantaethau sy'n effeithio ar greu lleoedd a'n hamgylchedd adeiledig.
- Cysoni Cynlluniau Datblygu Lleol a chynlluniau llesiant/amcanion llesiant.
- Hyfforddi pawb sy'n ymwneud â chynllunio ar Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Pholisi Cynllunio Cymru 10.
- Gwrthod datblygiadau nad ydynt wedi'u halinio'n llawn â Pholisi Cynllunio Cymru 10 a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, hynny yw nad ydynt yn cyfrannu at gyflawni datblygu cynaliadwy ac nad ydynt yn gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru.
- Defnyddio gwasanaeth cyngori ac adolygu'r Comisiwn Dylunio ac Uned Asesu Effaith Iechyd Cymru ar gyfer datblygiadau mawr, dylunio a diwygio Cynlluniau Datblygu Lleol.
- Defnyddio'r Offeryn Gwerth Cynllunio i nodi ffyrdd o adeiladu achos dros gynyddu buddsoddiad mewn cynllunio.
- Alinio penderfyniadau cynllunio â pholisi iaith Gymraeg a safonau hyrwyddo.
- Newid meddylfryd o ymgynghori i gynnwys a gwneud pob ymdrech i gynnwys pobl wrth ddylunio cynllun.
- Cydamseru ac alinio eu holl gynlluniau seilwaith.
- Ystyried ddechrau mabwysiadu Cynlluniau Datblygu Strategol neu Gynlluniau Datblygu Lleol ar y cyd lle mae symudiadau trawsffiniol cymhleth.
- Cynhyrchu esboniad iaith glir o'u Cynlluniau Datblygu Lleol a'u dogfennau cynllunio a'u harweiniad.
- Cofleidio'r rhagdybiaeth newydd ym Mholisi Cynllunio Cymru 10 paragraff 1.17 o blaid datblygu cynaliadwy yn unol â'r cynllun datblygu i sicrhau bod materion cymdeithasol, economaidd, diwylliannol ac amgylcheddol yn gytbwys ac yn integredig.
- Defnyddio'r model canlyniad a ddarperir yn Atodiad B Polisi Cynllunio Cymru 10.

Trafnidiaeth

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Cydweithio a chynnwys set ehangach o bobl i adolygu a dylunio amcanion llesiant fel defnyddwyr bysiau a thrafnidiaeth gyhoeddus; cerddwyr a beicwyr; ysgolion; busnes lleol; grwpiau cymunedol ac eraill. Gallai hyn arwain at gyrrff cyhoeddus yn deall y buddion a'r camau ehangach y gallant eu cymryd i wella pob agwedd ar lesiant trwy drafndiaeth.
- Gosod amcanion llesiant ar drafndiaeth sydd wedi'u siapio tuag at gyflawni'r holl nodau llesiant, yn enwedig nod Cymru Iachach, Cymru sy'n Fwy Cyfartal â Chymru o Gymunedau Cydlynus.
- Dangos yn glir sut maen nhw'n integreiddio eu hamcanion ar drafndiaeth â'u hamcanion eraill.
- Symud y tu hwnt i osod amcanion a chmau llesiant sy'n ymateb i broblemau trafndiaeth heddiw; ac yn lle hynny, defnyddiwch sganio gorwel hirdymor i ystyried y ffordd y bydd angen i ni symud yn y dyfodol.
- Nodi yn glir sut mae eu hamcanion ar symudedd yn cyd-fynd â thargedau lleihau carbon.
- Ceisio newid ymddygiad o amgylch symudedd ac ystyried cysylltedd yn ei ystyr ehangaf, yn hytrach na gwella seilwaith yn unig.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Symud i ffwrdd o gynllunio trafndiaeth traddodiadol (megis seilwaith ffyrdd) ac ymlaen i gyfuniad o atebion amgen sy'n cefnogi lleihau allyriadau carbon.
- Ymrwymo fel corff cyhoeddus a/neu Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus i weithredu Siarter Teithio Iach yn eu hardal i annog staff i ddefnyddio dulliau trafndiaeth gynaliadwy wrth deithio i'r gwaith ac o fewn gwaith. Dylent hefyd annog cyrff cyhoeddus lleol eraill (nad ydynt yn y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus) a busnesau preifat i arwyddo hefyd.
- Canolbwyntio'n fwy ar newid diwylliannol ac ymddygiadol trwy hyrwyddo dulliau trafndiaeth cynaliadwy yn barhaus a mabwysiadu strategaethau i annog a chyfyngu ar ddefnydd ceir.
- Cynnwys pobl i ddeall y rhesymau pam mae angen eu cysylltu â rhai amwynderau a beth fyddai'n cymell cerdded, beicio a defnyddio trafndiaeth gyhoeddus.
- Ceisio gyrru newid moddol ac allyriadau trafndiaeth carbon isel yn eu sefydliadau eu hunain yn ogystal â cheisio newid ymddygiad y cyhoedd.

In your day to day actions public bodies and PSBs should:

- Gwneud penderfyniadau trafndiaeth yn seiliedig ar farn pobl a'r gymuned fel cam cyntaf.
- Dylent ymgysylltu â chynrychiolwyr o bob grŵp y mae'r penderfyniadau hyn yn effeithio arnynt, gan gynnwys pobl ifanc, cymunedau Du, Asian, cymunedau lliafrifoedd ethnig, pobl hŷn a phobl ag anabledau.
- Blaenoriaethu darparu cyfleusterau beicio o ansawdd uchel, annog teithio egnïol a chefnogi pobl i fynd ar drafndiaeth gyhoeddus.
- Blaenoriaethu datblygu seilwaith teithio llesol o ddechrau'r holl ddatblygiadau newydd.
- Sicrhau bod eu penderfyniadau trafndiaeth wedi'u hintegreiddio'n llawn â chynllunio tai a defnydd tir er mwyn lleihau'r angen i deithio.
- Defnyddio'r Arweiniad ar Arfarnu Trafndiaeth Cymru 17 cyn gynted ag y bo mater yn ymwneud â thrafnidiaeth, yn hytrach nag ôl-ffitio unwaith y bydd penderfyniad wedi'i wneud ar ddatrysiad.
- Cydweithio â busnesau i archwilio cyfleoedd i greu gwasanaethau bysiau hyfyw a all weithredu at ddibenion eraill, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Mae'r Alban, y Swistir

ac lwerddon yn gweithredu cynlluniau lle mae'r gwasanaeth bysiau'n dyblu ar gyfer cludo post a chludo teithwyr.

Tai

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Sicrhau eu bod yn adlewyrchu tueddiadau'r dyfodol yn enwedig newidiadau demograffig ac argyfyngau hinsawdd a natur.
- Dangos yn glir y cysylltiadau rhwng eu hamcanion llesiant a'r camau ar dai, a meysydd eraill, fel mynd i'r afael ag anghydraddoldeb a thlodi, yr amgylchedd naturiol, gwaith teg, sgiliau, iechyd a lles.
- Ystyriwch argymhellion yr Adolygiad Tai Fforddiadwy, yr Adolygiad Annibynnol ar Ddatbonoli Cartrefi Cymreig a'r adroddiad gan y Grŵp Gweithredu ar Ddigartrefedd.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Nodi sut y gall eu camau i gyflawni eu hamcanion o ran tai gyd-fynd â'u hamcanion ar gyfer sgiliau, yn enwedig mewn perthynas â'r diwydiant adeiladu, a datblygu sgiliau mewn dulliau modern o adeiladu, ond adeiladu carbon isel.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Ymgorffori gwerthoedd caredigrwydd a thosturi yn eu gwaith ar dai a sicrhau bod y gweithlu'n cofleidio'r gwerthoedd hyn.
- Sicrhau bod asesiadau o'r farchnad dai leol yn cynnwys yn benodol asesiadau llesiant a gynhelir gan Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus fel rhan o'r data a ddefnyddiant.
- Gweithio gyda chymdeithasau tai i rannu a gweithredu arfer arloesol.
- Ystyried sut y gallant fod angen adeiladu dim gwastraff drwy eu prosesau caffael.
- Rhoi cynllun clir ar waith i fynd i'r afael â dadleoli newid yn yr hinsawdd (gweler yr argymhelliad yn adran Cymru Gydnerth, ym Mhennod 3).
- Cynnwys y sector tai yng ngwaith y byrddau gwasanaethau cyhoeddus, gan gynnwys eu gwahodd i ymuno â'r Bwrdd.
- Ystyried tai fel un o'r ffactorau ehangach sy'n dylanwadu ar iechyd.
- Sicrhau bod Cynlluniau Datblygu Lleol a datblygiadau tai cymdeithasol yn diwallu anghenion y boblogaeth sy'n heneiddio.

Datgarboneiddio

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Sicrhau bod yr holl amcanion llesiant, gan gynnwys y rhai sy'n ymwneud â swyddi, sgiliau ac iechyd, yn ceisio cyfleoedd i gyfrannu at leihau allyriadau ac ystyried effeithiau newid yn yr hinsawdd.
- Wrth osod amcanion llesiant, dylai cyrff cyhoeddus sicrhau bod ganddynt ffocws sylweddol ar ddatgarboneiddio. Dylent hefyd sicrhau bod datgarboneiddio yn ystyriaeth allweddol ym mhob amcan a osodwyd, ac wrth gymryd camau i gyflawni'r holl amcanion llesiant.
- Cyflymu eu gweithredoedd ar leihau allyriadau, i helpu i gyrraedd targed Cymru o sector cyhoeddus carbon-niwtral erbyn 2030. Mae hyn yn golygu mapio'r ardaloedd y mae gennydd reolaeth drostynt, ac sydd â'r allyriadau mwyaf, a chael cynllun ar waith i'w lleihau. Dylai'r meysydd ffocws ar unwaith gynnwys lleihau carbon trwy gaffael, cerbydau allyriadau ultra-isel (fflyd), adeiladau, dadgyfeirio tanwydd ffosil, datgarboneiddio gwres, trafnidiaeth a thwristiaeth. (gweler hefyd argymhelliad yn Cymru Lewyrchus)

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Gweithio gyda Llywodraeth Cymru i ddatblygu mecanwaith ar gyfer asesu effaith carbon ar benderfyniadau a dyraniadau cyllideb.
- Adeiladu ar y cynnydd mewn perthynas â lleihau allyriadau o ddefnydd ynni ac adeiladau, a chynyddu ffocws eu hymdrechion datgarboneiddio ar drafnidiaeth, tai, defnydd tir a chaffael yn unol â'r uchelgais o gyflawni sector cyhoeddus carbon niwtral erbyn 2030. (Gweler hefyd yr argymhellion penodol mewn penodau eraill).
- Ei gwneud yn ofynnol i bob adeilad a ariennir yn gyhoeddus fod yn niwtral o ran carbon.
- Deall eu hallyriadau cyfredol yn drylwyr er mwyn cynllunio sut y gellir eu lleihau.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Deall eu hallyriadau cyfredol yn drylwyr er mwyn cynllunio sut y gellir eu lleihau.
- Adnoddau a blaenoriaethu hyfforddiant carbon ac eco-lythrennedd ar gyfer yr holl aelodau etholedig ac uwch swyddogion i sicrhau bod ganddynt y sgiliau a'r ddealltwriaeth angenrheidiol i wneud y penderfyniadau cywir ar gyfer yr hinsawdd.
- Sicrhau cefnogaeth a gallu digonol i gyflawni sector cyhoeddus carbon niwtral erbyn 2030
- Lleihau eu hangen am ynni a defnyddio ynni'n fwy effeithlon.
- Annog datblygu cynlluniau ynni adnewyddadwy lleol. Lleihau eu hangen am adnoddau a defnyddio adnoddau'n fwy effeithlon.
- Lleihau defnydd ac annog economi gylchol.
- Blaenoriaethu cynlluniau teithio cynaliadwy a gweithredol lleol.
- Sicrhau adeiladau a chartrefi di-garbon, ac ôl-ffitio adeiladau a chartrefi presennol.
- Gweithredu ar yr effeithiau ar iechyd sy'n gysylltiedig â newid yn yr hinsawdd, yn enwedig yr effaith anghymesur ar y rhai mwyaf agored i niwed.
- Sicrhau bod pob penderfyniad gan gynnwys buddsoddiadau cronfa bensiw yn cefnogi ymdrechion yr argyfwng hinsawdd.
- Hyrwyddo a chymell atebion unigol i gefnogi newid ymddygiad y gall pobl eu mabwysiadu yn y cartref a/ neu yn y gweithle, er mwyn sicrhau newid diwylliannol ehangach mewn cymunedau ledled Cymru.
- Ystyried a gweithredu i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a natur gyda'n gilydd.
- Adfer coedwigoedd a mawndir a defnydd tir mwy cynaliadwy i amddiffyn natur.

Sgiliau

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Cydweithio a chynnwys set ehangach o bobl i adolygu a dylunio amcanion llesiant, megis: ysgolion (disgyblion, llywodraethwyr, penaethiaid); Sefydliadau Addysg Bellach ac Uwch; busnesau lleol; grwpiau cymunedol; Partneriaethau Sgiliau Rhanbarthol ac eraill. Gallai hyn arwain at gyrff cyhoeddus yn deall y buddion a'r camau ehangach y gallant eu cymryd i wella pob agwedd ar lesiant trwy sgiliau.
- Gosod amcanion llesiant ar sgiliau sydd wedi'u siapio tuag at gyflawni'r holl nodau llesiant yn hytrach na dim ond canolbwyntio ar 'Cymru Lewyrchus.'
- Dangos yn glir sut maen nhw'n integreiddio eu hamcanion ar sgiliau â'u hamcanion eraill.
- Symudwch y tu hwnt i osod amcanion a chmau llesiant sy'n ymateb i gyfleoedd economaidd a diwydiannau heddiw ac, yn lle hynny, defnyddiwch sganio gorwel hirdymor i fowldio economi'r dyfodol - nid dim ond sicrhau bod gan fusnesau cyfredol y gweithlu sydd ei angen arny'n nhw nawr ac yn tymor byr.
- Cynnal eu harchwiliadau gweithlu eu hunain a'u dadansoddiadau bwlch sgiliau, gan edrych trwy lens y saith nod llesiant, gan gynnwys anghenion sgiliau yr iaith Gymraeg, i nodi unrhyw fylchau i'w llenwi.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Cydnabod y gwahanol setiau sgiliau y bydd eu hangen arnom i gyrraedd ein targedau i leihau allyriadau carbon a manteisio ar gyfleoedd mewn economi 'werdd' a chylchol; gydag ynni adnewyddadwy, llai o wastraff a busnesau mwy cyfrifol.
- Mabwysiadu rhaglenni rhwng cenedlaethau yn ehangach i'n helpu i addasu i newidiadau demograffig.
- Ceisio lleihau anghydraddoldebau trwy gynnwys pobl yn y 'stori y tu ôl i'r data' a chydweithio ag eraill.
- Datblygu sgiliau, hyrwyddo ein diwylliant, ein treftadaeth a'n statws fel cenedl ddwyieithog - yn enwedig gan y bydd creadigrwydd yn un o'r sgiliau mwyaf deniadol ar gyfer y dyfodol.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cydweithio ag eraill a all eu helpu i osod a chyflawni eu hamcanion sy'n gysylltiedig â sgiliau a chael buddion ehangach y tu hwnt i lesiant economaidd.
- Ail-asesu mesurau cynnydd a chanlyniadau sgiliau.
- Hyrwyddo diwylliant a'r iaith Gymraeg trwy brentisiaethau, dysgu yn y gwaith a sicrhau ei fod yn cael ei ymgorffori ar ddechrau unrhyw ddatblygiad technolegol.
- Rhoi mecanweithiau ar waith i gefnogi ac annog dysgu gydol oes, dysgu'r gweithlu, prentisiaethau a phrofiadau gwaith.
- Mabwysiadu mesurau rhagweithiol wrth osod amcanion a chymau llesiant sy'n cynnwys gosod targedau heriol ar gyfer recriwtio, cadw a dilyniant menywod, pobl Dduon ac Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig a phobl anabl; sicrhau eu bod yn weladwy ac yn cael eu cynrychioli ar bob lefel yn eu sefydliad.
- Mabwysiadu gweithredoedd y 'Strategaeth Amrywiaeth a Chynhwysiant ar gyfer Penodiadau Cyhoeddus', gyda'r nod o ddarparu cyfle cyfartal i bawb, megis darparu hyfforddiant cydraddoldeb gorfodol a hyfforddiant rhagfarn anymwybodol.
- Cyfathrebu sut mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn cysylltu â chyflwyno'r cwricwlwm newydd i sicrhau bod addysg yn helpu Cymru i gyflawni ei nodau llesiant; gan gynnwys y rhan y gallai ysgolion, colegau a phrifysgolion ei chwarae wrth gyflawni amcanion llesiant lleol.
- Cydweithio â sefydliadau eraill y sector cyhoeddus, preifat a gwirfoddol i gefnogi addysgu a dysgu, darparu cyfleoedd profiad gwaith a phrentisiaethau.
- Creu llwybrau swyddi mewn ardaloedd lle na fu cyfle i symud ymlaen. Ystyriwch gyflwyno newid swydd i helpu pobl i symud ymlaen ac ennill sgiliau newydd.

Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod

Wrth osod eu hamcanion dylai cyrff cyhoeddus a BGCau:

- Cydweithio â rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys sefydliadau angor cymunedol a Hwb Cymorth ACE.
- Gosod amcanion llesiant ar Brofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod sy'n bachu cyfleoedd i weithio gyda phartneriaid y tu hwnt i wasanaethau traddodiadol ac i ystyried sut maen nhw'n gwneud hyn gallwch chi gyflawni amcanion a nodau llesiant eraill.
- Bod yn barod i ddiwygio'r gwasanaethau presennol.

Wrth osod eu camau dylai cyrff cyhoeddus a BGCau canolbwyntio ar y meysydd hyn:

- Nodi arfer sy'n seiliedig ar dystiolaeth o bob rhan o Gymru a thu hwnt a'i fabwysiadu'n lleol.
- Dylai hyfforddiant safoni ar gyfer Profiadau Niweidiol Plentyndod gael ei greu i sicrhau ansawdd ar draws pob corff cyhoeddus trwy werthuso ffurfiol; ac wedi ei wreiddio mewn sefydliadau er mwyn i edrych trwy lens 'Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod' ddod yn

norm diwylliannol. Dylai'r Hwb Cymorth ACE archwilio i achredu, neu i greu restr gymeradwyo yng Nghymru.

- Edrychwch ar y system gyfan a rhoi tosturi yn lle cystadleuaeth - dylai ymyriadau fod yn delio â'r unigolyn, nid y mater penodol.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylent ddechrau:

- Cyfuno adnoddau a chyllidebau at y diben cyffredin o fynd i'r afael â Phrofiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod.
- Gosod 'lens' Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod dros yr holl amcanion llesiant.
- Chwalu rhwystrau rhwng proffesiynau, cyrff cyhoeddus a chymunedau i ganiatáu cydweithredu ac integreiddio.
- Defnyddio gwyddoniaeth gweithredu ar gyfer mentrau newydd ac ymrwymo i gynyddu wrth weithio.
- Sicrhau gwybodaeth berthnasol am blant a theuluoedd bregus yn cael ei rhannu'n brydlon ag ysgolion yn ogystal ag asiantaethau statudol eraill - gan fabwysiadu 'Operation Encompass' yn gyffredinol.